

A FERENCREND

KANIZSAI ***

***** ZÁRDÁJA.**

Tanulmány Kanizsa történetéből.

Írta:

HALIS ISTVÁN

nagy-kanizsai városi tanácsos.

NAGY-KANIZSÁN,

Nyomatott Iq. Wajdits Józsefnél
1889.

Források:

1. Nagy-Kanizsa város *levelestára* és tanácsi jegyzőkönyvei.
2. A kanizsai jezsuiták által 1690. ápril 19-étől 1700. május 12-ig vezetett *anyakönyv*.
3. A kanizsai ferenciek *anyakönyvei* és feljegyzései.
4. *Diarium*. 1664.
5. *Krekwitz*: Beschreibung des Königreichs Hungarn. Frankfurt und Nürnberg 1686.
6. *Ortelius* redivivus et continuatus. Nürnberg 1665.

7. Die neue eröffnete *Ottomaniſche Pforte*. Augſpurg 1694 és 1701.
8. Liber rerum memorabilium. (Emlékezetes dolgok könyve.) *Kézirat*. Többek feljegyzése; nagyrészből *Szomolányi Antal* quardián írta 1770-ben.
9. Jó vitézkedett vitézség azaz *Inkey Gáspár* Érdeme. Poſony 1776.
10. *György Aladár*: Magyarország könyvtárai. Budapest 1886.
11. *Bátorfi Lajos*: Adatok Zala-megye történetéhez. Nagy-Kanizsa 1876.
12. *Dr. Krones*: Jesuitenorden. Wien 1892.
13. *Dr. Krones*: Zur Geſchichte des Jesuiten-ordens in Ungarn. Wien 1893.

14. *Schematismus* cleri diocesis Weszprimiensis. Weszprimi 1897.
15. *Schematismus* provinciae s. Ladislai regis ordinis minorum S. P. Francisci. Nagy-Kanizsae 1897.
16. Életbenlevők visszaemlékezései.
17. *Szabó István* provinciálisi titkár történeti följegyzései.
18. *Imhof*: Relatio historico-politica. Sultzbach 1684.

(Szerző a szöveg mellett az irott kutfőket idézi.)

I.

A régi templom. Döghalál. Páter
Ágostont fölakasztják. A török kiűzi
a szerzeteseket.

A szent ferencrendi szerzeteseket Kanizsára 1415-ben telepítette le *Kanizsay János*, ki Szalamegye főispánja és esztergomi primás volt.

A Ferenczrend hivatalos feljegyzése¹⁾ az alapítási évet 1418-ra teszi. — Ez azon jelentésen ala-

¹⁾ Megjegyzem, hogy a schematismusban — valószínűleg sajtóhiba folytán — az áll, hogy a ferencrendiek első izben 1418-tól 1500-ig laktak Kanizsán, holott száz évvel hosszabb időn át vagyis 1600-ig voltak itt.

pul, melyet a provinciatus 1732. évben Rómába küldött a rend történetírójához *Wadding Lukács* szentferencrendi áldozárhoz.

A két adat közti eltérés valószínűleg onnan származott, hogy az alapítás történt 1415-ben, míg a zárda építés után a szerzetesek behelyezése csak 3 évvel későbbben vagyis 1418-ban következett be.

(A jelenleg megszigorításra szánt szerzetnek történetét ugylátszik most újra szándékoznak Rómában egybeállítani. Legalább erre mutat az a körülmény, hogy 1898. szeptember 29-én a rend kanizsai történetére vonatkozó okiratokat a *zágrábi vicáriátus* bekövetelte a kanizsai zárdától, Rómába küldés végett. Az elvitt irásokban

A volt szent Péter egyház (török dsámiává alakítva.)

városunk történetére vonatkozó számos adat foglaltatik s ez most talán örökre elvesz számunkra.)

A ferenciek temploma Kanizsán a *Régivárosban* (in antiqua civitate) állott, melyet Óvárosnak is hívtak és a mely az *Ujvárossal* együtt befeküdt a hatalmas bástyafalak között.

Ennek a várban fekvő templomnak alakja látható a régi történeti könyvek képein.

Az itt közölt kép, — mely Kanizsa várának a töröktőlí visszaadását ábrázoló egykoru rajzról véttetett, — mutatja milyen ritka szép épület lehetett a régi templom.

A templom patronusa *Szent Péter* volt, mint ezt a Kanizsa várát 1601-ben ostromló olaszok felje-

gyezték az általuk rajzolt egykoru képeken.

Az akkori vad időkben temérdek dolguk akadt a szerzeteseknek, nemcsak a misézés, gyóntatás és temetések alkalmával, hanem a betegek vigasztalása és ápolásában is, mely szintén kötelességükben állott, — és amely a gyakori rémitő pestisek alkalmával elképzelhetlen borzalommal volt egybekötve. A szerzetési fogadalom teljesítéséhez rajongó hit és sziklakemény szeretet volt igazán szükséges. Ez időkben nevezték el a magyarok „barátok”-nak a szerzeteseket, kiket e név méltán megilletett.

Szörnyű cholera dühöngött Kanizsán az 1486. és 1510. években, később pedig az 1545. esztendőbeli

borzasztó pestis idejében mindnyájan kihaltak a kanizsai barátok, s még alig pótolták őket, már 1553. évben rémitő döghalál dühöngött ismét a kanizsai várban.

A szerzeteseknek bő rész jutott a veszedelmekből a döghalálon kívül is. Így 1445. évben, mikor már végső szükségét szenvedett a vár ura *Kanisay* (III.) *László*, kit a magyarpárti *Rozgonyi Sebestyén* és *Rozgonyi Rajnárd* vezérsége alatt nagy sereg ostromolt, — ekkor segítséghez czéljából *Ágost* és *Ignác*z nevű kanizsai ferencrendi páterek kiszöktek a várból. *Ignác*z szerencsésen eljutott *Lendvára*, honnan segítséget is hozott, de *Ágost*ont az ostromlók elfogták és az utszéli fára felakasztották.

(Az előbb említett *Kanizsay*

László fiát, szintén (IV.) Lászlót, a ferencrend kanizsai templomában temették el, s valószínűleg máig is ott pihen a lerombolt régi templom alatt, a mostani *vári réten*.)

A szakadatlanul tartó török dúlások idején a szerzetesek néha örömmünnepeket is tarthattak. Mikor t. i. a keresztényeknek sikerült a törököt megverni, vagy kifosztani.

Igy az 1560-ban kivivott *babócsai* győzelemre Kanizsán a barátok templomában, — a töröktől elvett 4 darab félholdas zászlót is a szentegyházba vivén, — „Te Deum“ mondatott. Majd pedig 1587-ben Kanizsa parancsnokának *Zrinyi Györgynek* sikerült szerencsés zsákmányolására ismét fényes Te Deumot tartottak Kanizsán a

szerzetesek, mikor 29 darab zsákmányolt török-zászlóval ékesítették az oltárt, s félezernél több — török rabságból megszabadított, — keresztény énekelte: „Téged Isten mi dicsérünk!”

A folytonos gyilkolások és állandó dögvész ideje alatt persze többször kellett gyászmisét tartani, mint hálaadó isteni tiszteletet. A requiemek legnevezetesebbje az volt, melyet 1566. év őszén *Zrinyi Miklósért*, a szigetvári hőséért, mondtak Kanizsán, mikor a templomban kitéve volt a magyar Leonidásnak a török által levágott feje.

Kanizsa erős várát és gazdag lakosságát a török már régen meghódítani akarta, de sok sikertelen ostrom után csak 1600. október

22-én teljesedett vágya, mikor *Paradeiser György* parancsnok feladta Kanizsát *Damad Ibrahim* nagyvezér előtt.

(Érdekességénél fogva megemlítem, hogy Paradeiser nevű család lakott Kanizsán a török kiűzése után is.¹⁾)

Ekkor a franciscanusok (mint a „*Liber rerum memorabilium*“ mondja) a törököktől már előbb is sokat szenvedve, kénytelenek voltak templomukat elhagyni s a kereszt kegyetlen ellenségeinek átengedni.

¹⁾ Keresztelttek anyakönyve 1693. nov. 22.

II.

Török uralom. Jezsuiták. A kereszténység visszavivja Kanizsa várát. A ferencrend újra megtelepedik. Az ittmaradt törökök megtérítése. Szentély építés.

Az elhagyott egyházat dsámianak használta a török, bár *Ortelius* két évvel később (1602-ben) kiadott könyvében, szintugy az olaszok által Kanizsa ostromáról rajzolt egyik képen, még kereszt látható a templom tornyán.

Ezután hosszú időig nem részesültek Kanizsának rabiga alatt görnyedt lakósai a vallás vigasz-

talásaiban, kivéve az 1612-ik esztendő, mikor a kanizsai basa híret hallván a jezsuiták csodálatos gyógyításainak, magához hivatott két jezsuitát, kik csakugyan meggyógyítottak Kanizsán két beteg asszonyt. Ezért a törökök nagy engedelkenységet tanusítottak irántuk, főkép mikor megtudták, hogy a két jezsuita innen Pécsre menvén, ott meggyógyítottak egy agát, ki azt hitte, hogy eleven kigyó van gyomrában. („Igazán kigyó volt benne, — jelentették a jezsuiták generálisukhoz, — de ez a kigyó nem a posványból jött, hanem pokol szomszéd küldte.“)

Ennek tudható be, hogy a kanizsai „agabég“ megengedte a pécsi jezsuita missiónak, vagy (ahogy a török hívta őket,) a „hosszuhaju

latin papoknak“, mikép már az 1652. évet megelőzőleg rendes állomást létesithessenek Kanizsán.

A keresztény seregek sokszor ostrom alá vették Kanizsa bástyáit, hogy belőle kiűzzék a rettentő ellenséget.

Mindjárt a török uralom második esztendejében 1601-ben, maga a római pápa *VIII. Kelemen* is küldött segítségül 13 ezer főnyi pápai csapatot a Kanizsát ostromló *Ferdinánd* főherczegnek, (ki később magyar király lőn,) de hiába. Nem volt földi erő, mely bevehetne volna Kanizsa várát.

A török uraság alatti kilencven esztendőig számtalan ütközetet vívtak Kanizsa mellett a spanyol, olasz, franczia, bajor, stájer és horvát keresztések. A számos

olvasót, melyet a jelenlegi berekben a régi vár környékén találnak, keresztesek seregek hagyták itt.

Legnevezetesebb volt a kereszténység legnagyobb hőse *Zrinyi Miklós* (a költő) által vivott 1664. évi hadjárat.

Hasztalan volt minden. Mással mint éhséggel nem lehetett visszavenni a várat.

Végre 1690-ben hatvanezerfőnyi keresztény csapat szállott Kanizsa alá. *Batthiány Ádám* vezér a multakon okulva szorosán elzárta minden közlekedéstől a várat, hogy semmiféle élelmet a török be nem vihetett.

Csakhamar éhség ütött tanyát a várban s a gyökerekkel és fűvel táplálkozó őrség rakásra hul-

Hatvanezerfőnyi

Kanizsa töröktől visszavételének emlékére 1690-ben vert érem.

lott. Már leolvadt 4000 emberből hatszáz főre az őrség, mikor megadta magát.

Az éhséget adták a capitulatio okául a vár bevételeinek emlékére vert érmek egyikén is, melyen a kiéheztetett görhes szuka (nőstény kutya) átadja Kanizsa kulcsát Józsefnek, Lipót császár fiának. Az érem felirata: *Fames docuit parare Canissam*, azaz: éhség tanította engedelmességre a szukát. (Canissa — nőstény kutya, konyha latinsággal.)

Az érem egyik felén a vár közepén látható legnagyobb épület a régi szent Péter egyház.

Az írásba foglalt *capitulatiót* jóváhagyás végett Lipót császárhoz Bécsbe vitte a lovas hírnök, de még a jóváhagyás vissza sem

érkezett, már a keresztény seregben levő franciscanus szerzetesek behatoltak Kanizsa várába, (bár az ideiglenes pontok szerint ez nem volt megengedve,) hol a törököt térítgették keresztény hitre, és a törökkel házasságban élő keresztény asszonyokat igyekeztek eltántorítani a pogány frigytől.

Sok török felvette a keresztséget. Sőt a császári jóváhagyás után, mikor Kanizsáról már kiköltöztek a törökök, az utról még visszafordultak és ittmaradtak körülbelül kétszázan. Ezek persze mind keresztényekké lőnek.

A franciscanusok pedig állandóan ittmaradtak a vár bevétele után, mert Kanizsa vidékén sok teendőjük akadt.

A török kitakarodása után a

szeméttel és piszokkal eltöltött várat Batthiány Ádám vezér igyekezett kitisztíttatni, míg az elvadult népben a szerzetesek iparkodtak erkölcsi alapot teremteni.

Török után német lőn ur a kanizsai várban, s a tulajdonképeni magyar lakósok bizony még sok időig voltak ezután is a németnek barmai.

A számtalan nemzetből hadseregbe gyűjtött s a vár bevétele után ittmaradott durva katonák egy része házhelyet nyervén Lipót császártól,¹⁾ házakat építettek maguknak, lassankint szelidebbekké lőnek, és észrevehető hogyan magyarosodnak száz év alatt. A XVIII. század végén már magyar a

¹⁾ Városi levéltár.

kanizsai nép nagyobb része. (Manapság pedig teljesen az.)

Kanizsán és környékén visszamaradott törököket Balasházi Imre, Pap Ferenc, Hladky Ferencz, Lenchovich Endre és Töller Ferencz kanizsai jezsuiták lassankint megtérítették és megkeresztelték.

A törökök kereszteléséről talált feljegyzések egy részét közlöm, minthogy ezekben adatokat találunk a kanizsai nevesebb emberekről.

A pogányok keresztelése ünnepelesen szokott történni, s keresztszülők a befolyásos, gazdag egyének voltak.

A kanizsai várparancsnok *Gammersfeldi Jakab János* 1690. június 29-én tartott születésnapj ünnepén egy török nőt (quaedam

feomina turcica) kereszteltek *Mária*, *Erzsébet* névre az ünnep fényének emelésére, — kinek maga a commendáns lőn keresztapja, s kit Töller Ferencz első misszionárius tanított a keresztény hitre.¹⁾

Hocsae nevű kanizsai török 16 éves fiának keresztapja szintén az említett commendáns, keresztanyja pedig *Mazal Pálnak* a kanizsai magyar csapat vezérének felesége *Benkovics Zsuzsánna*.²⁾

Egy török nőnek pedig, kit betegsége miatt lakásán kereszteltek meg, keresztapja *Osterhuber Mátyás* kanizsai polgár és kalmár,³⁾ valamint ugyanezen *civis* keresztapja egy másik, 8 éves korában

¹⁾ Kereszteltek anyakönyve 1690. június 29.

²⁾ U. o. 1691. szept. 16.

³⁾ U. o. 1692. febr. 25.

Katalin névre megkeresztelt török leánynak, — kinek keresztanyja *Wimber Pál* harmincados leánya, *Krisztina*.¹⁾

Egy hetvenéves törökasszonyt, a kanizsai egykori vámosnak feleségét, Karácsony ünnepén keresztelték meg a boldogságos szüz Mária menybemeneteléről nevezett *magyar plebánia* templomban. (In templo parochiae Ungaricae Beatae Mariae Virginis Assumptae.) Keresztszülők: *Umsunst János* és felesége nagyságos *Nagy Dorbála*.²⁾

A jezsuita páter e feljegyzésből nemcsak azt tudjuk meg, hogy Umsunst János felesége magasabb rangú volt férjénél, hanem azt is, hogy a törökök vámot szedtek

¹⁾ Keresztelték anyakönyve 1691. oct. 28.

²⁾ U. o. 1692. dec. 25.

Kanizsán az utasoktól, s legfőkép azt, hogy Kanizsán magyar plebánia volt, melyet nem jezsuiták (hanem talán a szerviták, kik Palinban is vitték a lelkészi teendőket,) administráltak.

— Az ugyanakkor Simon Vilmos névre megkeresztelt 12 éves törökfiúnak keresztapja *Kisl Vilmos* kanizsai polgár és mészáros.¹⁾

Kanizsai Jakab nevű felnőtt töröknek keresztapja *Sepfer János György* kanizsai bíró.²⁾

Ez a Kanizsai Jakab 1698-ban feleségül vette egy töröknek hátrahagyott özvegyét, ki szintén felvette a keresztséget s ott Mária Anna nevet nyert.³⁾

¹⁾ Keresztelttek anyakönyve 1691. oct. 28.

²⁾ U. o. 1694. jul. 25.

³⁾ Házasságok anyakönyve 1698. ápril 13.

Másik török nő egyszerre keresztelkedett meg István és Mihály nevet nyert két fiával, s ugyanakkor *Török* vezetéknevet kapott.¹⁾

Ezekből származott a városunkban máig is élő számos *Török* nevű család, nevezetesen Török Ferenc jelenlegi város-hajdu családja.

A térítés munkája nem történt erőszakoskodások nélkül, bizonyítja Hladky Ferenc jezsuitának az a feljegyzése, hogy *Katalin Mária* névre keresztelt egy, — *Nándor-Fejérvárnál* elfogott, — husz éves török leányt, kinek szülõi Kanizsán laktak.²⁾

¹⁾ Keresztelttek anyakönyve 1690. aug. 13-áról, mely napon még egy özvegy török nőt keresztelnek *Eva* névre.

²⁾ Keresztelttek anyakönyve 1693. nov. 15.

Talán kiüzött törökhitsorsosaihoz akart menni szegény leány, míg kóborlása közben elfogták és Kanizsára visszahozták.

Ezenkívül a környéken is működtek mindenfelé a szerzetesek. Így Szalaváron egy hetvenéves törököt¹⁾, Bánok-Szent-Györgyön tizenhároméves török leányt²⁾ keresztelnek a kanizsai jezsuiták.

A visszatelepedett ferencrendiek ténykedéséről hivatalos feljegyzést legrégebben csakis 1694. február 25-éről találtam,³⁾ mikor *pater Jácint* ferenci szerzetes a várparancsnok kertészének *Gerstenberger Sebestyénnek* ujszülött leányát Ursula névre megkeresztelte.

¹⁾ Kereszteltek anyakönyve 1691. dec. 30.

²⁾ U. o. 1694. ápril 27.

³⁾ U. ott.

A keresztelési, házassági és halotti *anyakönyveket* 1736. évtől fogva vezetik a ferenci szerzetesek.¹⁾

A ferences barátok a vár melletti dombon nyertek tartózkodási helyet, ott hol a jezsuiták barmainak istállója állott. Bolthajtásos kis rezidentiát építenek maguknak, mely épület jelenleg is megvan a zárda udvarában, s melyet napjainkban istállóul használnak.

Kilencven évi száműzetés után újra megtelepedtek tehát Kanizsán a franciscanusok, és mindjárt hozzáfogtak *szentély* építéséhez.

E kis szentélyt, *Schmoz Rafael*

¹⁾ A veszprém egyház-megyei schematismusban az anyakönyvek vezetésének ideje gyanánt hibásan van kitüntetve az 1636. év.

quardiánsága idejében, a kanizsai jezsuita zárda főnöke *Piscator* (valószínűleg Halász név latinra fordítása,) *Kristóf* szentelte föl 1696. szeptember 1-én.¹⁾

¹⁾ Szomolányi Antal feljegyzése.

III.

Uj templom és zárda. A vár lerombolása. Toronyórák. Kripta. Harangok. Gyógyszertár. Könyvtár. Nemzetiségi viszálykodás.

Már a kápolna fölszentelésének évében a szerzetesek adományt kaptak egy nagyobb új templom építésére.

T. i. gróf *Berge György Kristóf*, *Herrendorf* és *Plachtan* ura, a kanizsai vár commendánsa, 1696-ban nekik ajándékozott „az építendő zárda és templom helyül“ (mint a latin nyelvű adománylevél mondja,) egy sövény-nyel bekerített területet, (körülbelül

a mai *cinterem* helyét,) melyet az előző évben, vagyis 1695-ben a kamarai jószágkormányzótól vásárolt magának.

Az adományozó kikötötte: 1) hogy az új templom *patronusa* szent József legyen, 2) hogy maga és felesége rokonait, — amennyiben ezt kívánják, — a templom alatt építendő *kriptában* temessék el.¹⁾

Ehhez még megkapták a szerzetesek a Berge György által ajándékozott fundus szomszédságában levő azon földterületet is a kinestártól (*camera aulica*), mely a *légrádi országut* (jelenleg *Kázinci ulca*) mentén volt, s melyen most a templom egy része és a zárdá kertje fekszik.²⁾

¹⁾ Berge György adománylevele 1696. évből.

²⁾ *Liber rerum memorabilium*.

Mozgalom indult meg ezek után egy szép nagy templom és zárda emeléséhez, melynek építését megkezdették 1702. évben, mikor a *Rákóczy* mozgalmak hírére *Lipót* császár leromboltatta¹⁾ Kanizsa várát, nehogy a kurucok kezébe kerüljön s hogy (a kuruc nóta szerint:) a daru-lábu, szarka-orru, görbe-hátu, nyomorult németsegnék az árván maradt magyar tovább is jobbágya maradjon.

A templom és zárda építéséhez számosan hozzájárultak, kiknek egy csekély részéről midőn lerázom a feledés porát, teszem ezt nemcsak azért, hogy a jótévőkről megemlékezzem, hanem abból

¹⁾ Egykoru feljegyzés Kanizsa város tanácsí jegyzőkönyvében.

az okból is, mert ez a névsor magában foglalja Kanizsa akkori kiváló embereit és tisztviselőit, s a nevek után következtetve látjuk, mikép Kanizsa tehetős emberei mindnyájan németek voltak, s hogy Kanizsa katona város volt a legnagyobb mértékben.

(A német könyvek némelyike egyenest Stájerországhoz számította Kanizsát.)

Az adakozások sorát megnyitja *Berge György gróf* várcommendáns „illocator conventus Cansiensis“ (a kanizsai zárda alapítója,) ki adott 150 darab kész gerendát a lebontott várból, ezenfelül egy aranyozott ezüst kelyhet, egy casulát (misemondó ruhát,) és az orgonát.

A várcommendáns felesége *Lan-*

gen Johanna pedig gyűjtött „a különféle hivatalnokoktól.”

(Tekintetbe veendő az a körülmény, hogy a maihoz képest a pénznek körülbelül tizszeres értéke volt.)

Langen János báró adománya
50 frt.

Aun János báró adománya 25
frt.

gróf Feld Ferenc őrnagy adománya 31 frt.

Sacken ur adománya 12 frt.

Rollberg György adománya 30
frt.

Frischhauser főhadbiztos adománya 25 frt.

Beniken Kristóf hadbiztos adománya 30 frt, melyet perselylyel szedett össze.

Gressinger János kanizsai tüzér-

kapitány csináltatta a torony-
gombján levő keresztet, és
harangra adott 17 frtot.

Dalkner Mihály városi tanácsos
adott az ablakokra 100 db.
üvegtányérát.

Wimber Pál harmincados csi-
náltatta a szentély alapját,
és harangra adott 10 frtot.

Eichenstorfi Pachner János had-
biztos adott harangra 15 frtot,
templomra 30 frtot.

Aszl Mihály ihárosi postames-
ter adott 30 frtot és egy ére-
monstrantiát vagyis áldoztató
kelyhet. (Tehát már ilyen
régóta fogva van Ihárosban
posta.)

Az országos *kincstár* képvisele-
tében *Kurc János* budai ple-

bános-helyettes adott 10 ezer téglát.

Szalavármegye adott 61 igaznapszámot.

Mejreni *Theobald Endre* kir. tanácsos adománya 12 frt.

Báró *Horke* kapitány adománya 8 frt.¹⁾

Az építéshez felhasználták a vár falaiból kiszedett kődarabokat és nagy mennyiségű téglát, míg a szükséges napszámot és fuvar Kanizsa lakói adták.

A nagy templom és terjedelmes zárda lassan épült. Sok esztendő eltűnt már az idők végtelenségébe, mikor a zárda és templom elkészülvén (a toronynak csonkán hagyásával) az építést — költség

¹⁾ Liber rerum memorabilium.

hiányában — abbanhagyták és a templom homlokzatára emlékül ráhelyezhették a vár falában talált temérdek ágyugolyók egyikét.

A lerombolt várban talált (s valószínűleg valamelyik dsámia előtt állott) kőből faragott mosdóedényt pedig a templom belsejében — a chorus alatt, — elhelyezték szenteltviztartónak, melyen maig is olvasható a bevésett török nyelvű felírás: *Amali illa jetti Musztafa*, vagyis „Állította Musztafa, (Kanizsa utolsó basája) hogy Allah segítse!”

A torony csomkán maradott egész 1816-ig, mely évben építését bevégezték 7503 frt költséggel.¹⁾

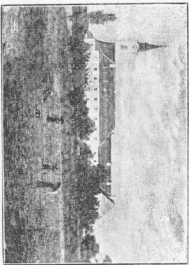
¹⁾ Liber rerum memorabilium.

A nagy órát pedig csak 1823. évben helyezték el a toronyban.¹⁾

Amint a templom homlokzatából következtetni lehet, valószínű, hogy két toronyra tervezték a templomot, de az idők mostohasága miatt a második torony építése elmaradt.

A toronyórát a városi tanács készíttette. Ez iránt már két év előtt vagyis az 1821-ik esztendőben megalkudott *Hicelberger Gábor* Nagy-Kanizsán lakó, — s az egész dunántuli kerületben hires, — órással (ki a mostani kórházi gondnoknak Hicelperger Lajosnak szépapja volt,) 250 frt váltócédulákbani árért oly kikötéssel, hogy mindent maga ad hozzá a mi

¹⁾ Liber rerum mirabilium.

A jelenlegi Szent József egyház és a zárdá.

csak kívántatik, és husz eszten-deig jótáll érte.¹⁾

(A felső-templombeli toronyórának megcsinálását Hicelberger Ferenc, — Gábornak fia, — vállalta el 1825-ben.²⁾

A hatalmas zárdát (melynek falai másfél méter vastagságuk) 38 áldozár befogadására építették,³⁾ de ez a szám néha felment a növendékekkel együtt hatvanra is.

A templom alatt nagy kriptá terjed szét, melybe két (márvánnyal elzárt) nyílás vezet a templom hajójából.

A chorus alatt is van kripa, melyhez egyedül a templomból

¹⁾ Nagy-Kanizsa város tanácsának jegyzőkönyve.

²⁾ A városi tanács jegyzőkönyve.

³⁾ Liber rerum memorabilium.

vezet lejárát, míg a templom-hajó alattinak a napkeleti oldalon kívülről is van ajtaja, melyet Mindenszentek délutánján a közönség előtt felnyitnak.

Ez utóbbi zeg-zugos folyosóiban a talajon két rakásban szabadon állanak a régebben elhaltak csontjai, kiket a későbbi halottak kiszorítottak fülkéjükből.

Két hölgy is e komor helyen piheni örök álmait: *Hoer* (recte *Hoyen*) *Magdolna* 1816, ki *Inkey Boldizsár* negyedik felesége volt, és kis-zenneyei *Zenneyei* (recte *Sennyey*) *Josefa Mária* bárónő 1817. A világiak közül ide temetkeztek: *Inkey Károly* volt somogyi alispán 1809, — *Lovák Ferdinánd* kanizsai gyógyszerész. (Lovák Ede nyugalmazott albiró nagyatyja.)

E kriptában temették a kiváló embereket, s a régi időkben a legnagyobb kitüntetésszámba ment a barátok kriptájába való temetés, míg egészségi okokból el nem tiltották. Manapság csak a királyok temetkezhetnek ilyen helyekre, mert a be nem balzsamozott közönséges halottak pestist okoznának.

A vidék tekintélyes emberei közül a kanizsai zárda kriptájába temetkeztek a hatalmas Inkey család tagjai, mint ez kitűnik *Inkey Gáspár* generálisnak 1776. évi búcsuzójából: „Szent Ferenc szerzetébéli érdemes Lelki Atyák! kiknek itt Magyar *Kanisa* városában, hiv gondviselés alatt lévő, Isten templomában vövék eltemettetéseknek végső nyugodal-

mát kedves Eleim, és minden Vérésem, nálatok veszem én is nyugalalmamat. Haec requies mea in Saeculum saeculi. (Ez az én nyugalalmam időknek idejéig.)“

A templom alatt levő kriptában van eltemetve 77 áldozár, 5 clericus, 29 laicus (gyógyszerész, varga, szabó, kertész, orgonakészítő, asztalos és szakács,) 's ezenkívül a kiváló világiak, és a zárda jötevői.

Az utolsó halottat *Nemes Barnabás* pátert 1876. január 23-án temették a kriptába. A katolikus közös temetőbe pedig az első szerzeteshalottat — *Harmat Hilaris* atyát — 1880. évben földelték el.

A szent József-egyház (ferenciek temploma,) tornyában négy ha-

rang van. A legkisebb — a *lélekharang* — hozzáférhetlen magasságban lévén, felírását elolvasni nem tudtuk. A következőt, mely most megrepedve van, 1720. évben, a *ferályost* 1731-ben, a *nagy harangot* 1767-ben öntötték, és pedig mind a hármat Grécben. A nagy harang körirata: Mich gegossen Martinus Feltl in Graz A^o 1767. Zu Gottes Ehr.

A tárgy rokonságánál fogva ehelyütt megemlítem, hogy a szent János egyház (az ugynevezett felsőtemplom) tornyában szintén négy harang áll. Míg a szent János templom tornya 1825-ben el nem készült, addig a harangok *Barcs György* mostani háza helyén haranglábon álltak. Ezek ketteje, — a nagy harang és

a fertályos, — melyeket 1756. és 1761-ben szintén Feltl Márton öntött Grécben, — megrepedvén, helyettük a városi tanács 1894. évben Seltenhofer fia! cégnél Sopronban újakat öntetett. (A szent György vitézre keresztelt mostani nagy harang — melynek súlya 620 kilogramm, — ezredik darab munkája a Seltenhofer cégnek.)

A zárda északfelé néző részének földszintje (hol most a halottas kamra van) gyógyszerertár volt majdnem századunk derekáig, s a szerzetesek azon idők szokása szerint a szegényeknek ingyen szolgáltattak gyógyszereket.

A gyógyszerertárhoz külön bejárat vezetett (talán, hogy éjnek idején ne zavarják a szerzeteseket az orvosságot vivők,) s az

odavezető ajtónak helye maig is látható a kőfalkerítés végén, jobbra a zárda ajtajától.

A gyógyszerek nagy része cserépkorsókban állott, s néhány darab ilyen kis korsó megvan Grünhuth Alfred gyűjteményében.

A zárda egyik — keletfelé néző, — termében van a *könyvtár*, mely a múlt évben készített új szekrényekben van elhelyezve és 4590 kötetből áll.

Majdnem mint theologiai munka, köztük 317 magyar nyelvű.

A könyvek között egyetlenegy *incunabulum* (XV. századbeli nyomtatvány) van: az *Aurea legenda Sanctorum* (Argentine 1490.)

Valamelyik szerzetes körülbelül

másfélszáz év előtt ezt a fejtörő
játékot jegyezte fel (— kanizsai
szólásmód szerint: igen ráért.)
az egyik könyvtáblájára:

S	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	S

Olvashatjuk ezt balról jobbra
vagy fordítva, akár pedig fölülről
lefelé vagy alulról fölfelé: mindig
ugyanazon misztikus szavakat
kapjuk.

Az egyik könyvnek, (*Ungaricae
sanctitatis Indicia. Tyrnaviae 1737.*)
lapjaira tintával megjegyzések irat-
tak, és ezek szomoruan bizonyít-
ják, hogy évszázadunkban bevit-

ték a nemzetiségi gyűlölködést a zárdákba is.

E könyv ugyanis magában foglalja ötvenöt magyar szentnek vagy boldoggá avatottnak rövid történetét, s valami tulzó horvát barát összefirkálta a könyvet oly módon, hogy ahol például Szerémmegye van kitüntetve a szentnek származási helye gyanánt, ezt tintával keresztülhuzta és helyette odajegyezte: „horvát.” Sőt a könyv végére ezt írta: *auctor multa mentiri novisti!* (Szerző bizony sokat hazudtál!)

A páterke ilyen brutális, de könnyű módon csinált egy csomó horvát szentet.

A horvát páter cselekedetét ellensúlyozták 1848-ban a szerzetesnövendékek, (ekkor Kanizsán

volt a noviciatus,) kik a zárda
ablakaiból kötélén eregették el
egymást és így szökték a magyar
honvédek közé.

IV.

Alapítványok. Oltárok, szobrok, kápolnák építése. A szégyenoszlop. Új temető. Házfőnökök névsora. Törekvések a plebánia betöltése iránt. A rend megszigorítása és pusztulása.

Idők folyamán természetesen számos ajándékozás történt a szerzetesek javára. A sok közül megemlítek kettőt:

1. Azt a földet, mely egykor a *jezsuitáké* volt, 1739. május 10-én a ferenci szerzeteseknek adta *Bessenyei László* Szalamegye alispánja azzal a föltétellel, hogy addig birtokukban marad, amíg

a kanizsai plebániát adminisztrálják.¹⁾

2. Az 1760. évben elhalt *Németh János* urodalmi jószágkormányzó és felesége *Lakatos Mária* pedig a templomnak hagyták házukat, szőlőbirtokukat és összes ingóságaikat.²⁾

A hívők adakozásaiból Kanizsán és vidékén oltárokat, szobrokat, kápolnákat és egyházakat építenek.

Chinorányi Lipót kanizsai postamester és neje *Szomolányi Erzsébet*, ugy *Nitray Erzse* és „néhány társulati tagok“ pénzén³⁾ állíttatott a szent József templomban 1749-ben a szent Ferenc oltára,

¹⁾ Liber rerum memorabilium.

²⁾ U. ott.

³⁾ Szomolányi Antal feljegyzése.

ragyogó szinekkel remekül megfestett oltárképpel.

Majd egy ismeretlen (anonimus) jótevő szent-háromság szobrot csináltat *Grécben* 1758-ban (ez az ismeretlen vala *Inkey Boldizsár*.) és azt felajánlja Nagy-Kanizsa város díszére, a piac közepén levő *szégyenoszlop* (columna infamis) helyére.¹⁾

A *szégyenoszlop*ot csakugyan elvitték régi helyéről a piacról és a Deák-téren, Keller Ignác mostani cipő-üzletével szemközt állították fel újra. Innen pedig 1840. év táján bontották szét ezt a középkori büntetési eszközt, s kődarabjai sokáig ottheverték a város

¹⁾ Bakónaki Timót kanizsai quardián levele 1758. évben gróf Batthiány Lajos palatinushoz, mint földesurhoz és patronushoz, a szobor felállításának megengedése iránt.

pajtájában, a mostani közkórház helyén.

A piactéren, a szégyenoszlop helyére, 1773. évben állították fel a *szentháromság* szobrot, honnan 1868-ban áthozták jelenlegi helyére a kath. főgymnasium előtti térre.

Eközben a ferenciek templomának napkeleti részén fekvő négy oldalkápolnában a hívők adományaiból egy-egy oltárt állítanak. Az oldalkápolnák elsőjében (a szent Antal oltáron) a ferenciek védőszentjének Szent-László királynak szobra áll, csatabárddal kezében.

Lasnakban a régi kalvária vagy háromkereszt helyén, (antea Calvariae vulgo ad tres Cruces), közvetlen Kanizsa mellett épített

1768-ban *Inkey Boldizsár* szalai alispán¹⁾ a most is meglevő rézzel fedett gyönyörű kápolnát, mely egyuttal temetkezési helyéül szolgált az Inkeyek Palinban lakó ágának.

A városi temetőben is építenek 1762-ben egy kápolnát a kanizsaiak.²⁾ Mikor pedig a régi temetőt nem sokára megszüntették az így támadt nagy térségen 1825-ben,³⁾ egy új nagyobb templomot emelnek a hívők: a *szent János* egyházat, melyet napjainkban ismét újraépíteni szándékoznak.

„In fine *Tizenhárom város*“
(vagyis a Tizenhárom-város végén)

¹⁾ Szomolányi Antal feljegyzése.

²⁾ Városi levéltár.

³⁾ Tanácsí jegyzőkönyv.

A jelenlegi Szent János egyház.

kijelölt új temetőbe, az első halottat *Franciscs Jánost* 1770. február 20-án szentelte be páter *Zsigmond*, és búcsúztatta el *Fekete Ádám* mester.¹⁾ De még temetkeztek a régi temetőbe is, míg azt 1784.-ben a tanács be nem tiltotta.²⁾

Az új (vagyis a jelenlegi) temetőnek legrégibb siremléke az 1779. augusztus 15-én elhalt *Terher Vencel* kökeresztje, ki nem valami közönséges szappanos-mester, hanem (mint sírkövére felíratta) „királyszappanfőző” volt.

E sírkő háttal áll a temető főútja mellett, vagyis felírása az ellenkező oldal felé néz, s emiatt

¹⁾ A halotti anyakönyv táblájára vezetett feljegyzés.

²⁾ Városi levéltár.

a népmonda azt tartja, hogy a kőkereszt minden hét esztendőben elfordul.

A városi róm. kath. kórház mellé (a mostani *kaszinó* helyén) 1769. martius 25-én megkezdik építését a polgárok adományaiból a *szent Márton* egyházának, melyet 1771. évi ápril 21-én nagy ünnepélylyel megáldanak.¹⁾ E templomban három oltár állott: a főoltár *szent Márton* képével, és két oldal-oltár keresztelő *János* és *Ambrus* képeivel. A régi kórháznak és a *szent Márton* templomnak lerombolása után átvitték az új kórháznál 1884. évben épített kis kápolnába a *szent Márton* oltárképet, s most e kis kápolnát

¹⁾ Szemolányi Antal feljegyzése.

hivják szent Márton egyháznak. Az új kórház-kápolna harangját pedig *Máninger József* kanizsai esztergályos mester ajándékozta.

A kórházi új kápolnában szintén ferenciek teljesítik a misézést.

A ferenciek kanizsai convent-jében 1690-től vagyis a török kiűzésétől fogva következők voltak *guardiánok*:

1690-től	1696-ig	Schmoz Rafael.
1696 „	1702 „	ismeretlen.
1702 „	1714 „	Andrási Miklós.
1714 „	1737 „	Glas Romuald.
1737 „	1742 „	Antal Antal.
1742 „	1748 „	Molnár Antal.
1748 „	1750 „	Kancsal Adorján.
1750 „	1758 „	Péntek Cirjék.
1758 „	1760 „	Bakónaky Timót.
1760 „	1765 „	Mészáros Jeromos.
1765 „	1768 „	Antal Antal.
1768 „	1771 „	Szomolányi Antal

1771-től	1776-ig	Mahomfay Menyhért.
1776 „	1777 „	Herczer Ince.
1777 „	1778 „	Csébi Apollinár.
1778 „	1780 „	Herznay Berárd.
1780 „	1790 „	Zsidics Ágoston.
1790 „	1798 „	Nagy Nepomuk.
1798 „	1800 „	Novák Guido.
1800 „	1802 „	Kelemen Rajmund.
1802 „	1803 „	Imrey György.
1803 „	1809 „	Herczer Ince.
1809 „	1811 „	Horváth Maximus.
1811 „	1813 „	Adelhoch Ágoston
1813 „	1814 „	Háry Vidor.
1814 „	1815 „	Horváth Domokos.
1815 „	1827 „	Háry Vidor.
1827 „	1842 „	Gáspár Pacificus.
1842 „	1845 „	Pillinger Béla.
1845 „	1849 „	Kovács Ince.
1849 „	1851 „	Komesz Guido.
1851 „	1853 „	Matkovics Landulf.
1853 „	1860 „	Nagy Chrizolog.
1860 „	1861 „	Alacson Gaudencz.
1861 „	1869 „	Lamina Vendel.
1869 „	1875 „	Letlinger Kelemen.

1875-től 1878-ig Gregorics Gergely.
 1878 „ 1887 „ Letlinger Kelemen
 1887 „ 1890 „ Vajda János.
 1890 „ 1896 „ Nith Norbert.
 1896 „ maig Weber Vince¹⁾

A ferenciek közt 1690. év óta
 a következő öt *provincialis* volt
 kanizsai születésű:

Horjáts Apollinár 1783.—1791.
 Komesz Guido 1839.—1842.
 Matkovics Landulf 1863.—1866.
 Szömörics Simon 1869.—1872.
 Eger Zsigmond 1884.—1887.

A kanizsai ferencrendi szerze-
 tések három plebániát administ-
 rálnak, u. m. a homokkomáro-
 mit, kanizsait és somogy-szent-
 miklósit.

A *kanizsai és homok-komáromi*
 (valamint a *felső-őrsi*,) plebániák

¹⁾ Szabó István összeállítása.

mostani kegyura, mint azt a veszprémi egyházmegye hivatalos schematismusa kimutatja, *Batthiány-Strattman Ödön herceg*; a *somogy-szent-miklósi* plebánia patronája pedig *Batthiány Ilona grófnő* (a forradalom után az osztrák által kivégzett gróf Batthiány Lajos leányaé.)

A kanizsai plebánia fentartásához a patronus semmivel sem járult, sőt a homokkomáromit is szükön dotálta, mint ez kitűnik a kanizsai quardián abbeli panaszából, hogy a platinus ő excellentiája (Batthiány Lajos gróf,) semmitsem ad a homokkomáromi káplán tartásához.¹⁾

¹⁾ Bakónaki Timót quardián 1758. évi nov. 5-iki levele Both Jakab homok-komáromi administratorhoz.

A város lakosságának növekedésével a tehetősebb polgárok hangoztatni kezdték, hogy ilyen nagy városban mint Kanizsa, ne fapapucsos barátok adminisztrálják a plebániát, hanem világi papok (petrinusok,) kezeire adassék, kik a várost törekvéseiben támogatják és a műveltebb egyének között is hangadó tényezők lehetnek.

Ranolder János püspök ez óhajtásnak engedett, mikor 1863. július 7-én felajánlotta¹⁾ a *mura-keveszturi apátság* jövedelmét a kanizsai plebános javadalmazására. Azonban a kanizsai nép nem fogadta el a főpap ajánlatát mert a ferencieket, — kik (az

¹⁾ Tanácsi jegyzőkönyv.

1855. évi) cholera alkalmával önfeláldozóan viselték magukat,¹⁾ — nem akarták megfosztani a plebánia jövődelmeitől.

Később (1887. évben) maga a város képviselőtestülete kérte meg²⁾ a plebánia patronusát, *Batthiány-Strattman Ödön* herceget, hogy engedje meg a *felső-örsi prépostságnak* Kanizsára helyezését. De a patronus az áthelyezéssel járó költségek miatt a kérelmet nem teljesítette.

Ez idő alatt pedig a ferenci szerzetesek igyekeztek alkalmazkodni a polgárok óhajításaihoz. Finomabban öltözködtek, a fapapucs viselését elhagyták, s nemcsak a köznéppel, hanem az

¹⁾ Tanácsai jegyzőkönyv.

²⁾ Közgyűlési jegyzőkönyv.

intelligens osztálylyal is szívélyes jó viszonyt tartottak fen, s ezért a társadalom minden rétegében általános tisztelet és szeretet környezte őket.

A zárdában mindenütt rend és tisztaság kezdett uralkodni.

A hivek adományaiból a szerzetesek újra zsindelyeztették (1872-ben) a templomot, belsejét pompásan megfestették, (1892.), az ormótlan régi orgona helyett 1873-ban újat csináltattak, (az orgona árának fedezhetése végett eladták a zárdá finom ó-bor készletét), a zárdá széles folyosóit kirakatták kőkockákkal, a folyosó-ajtók fölé a léghuzam meggátolása végett nemzeti színű üvegablakokat tettek, a klastromot kerítő kőfalat magasabbra építették (1892),

a cinterem talaját szép egyenletesre feltöltették (1895.) és akácfával beültették.

Szóval olyan gyönyörű virágzásnak indult a kanizsai zárda, minő sohasem volt. A jámbor szerzetesek megnyugodva gondoltak rá, hogy milyen békességben fogják itt leélni öregségüket.

Egyszerre tavál rendelet érkezik Rómából, mely szigoruabb életmódra akarja kényszeríteni a ferencieket. Kötelcző kolduláson, a legridegebben értelmezett szegénységen és egyéb változtatáson kívül, felcserélniök kell fekete posztócsuhájukat szőröcsuhával melyet még alvásközben sem szabad levetniök, párnát nem használhatnak, inget nem viselhetnek,

fasaruban kell járniok és hajukat borotváljniok.

Mindezeken felül megtiltották növendékek föl vételét, s ezzel az önérzetes szerzetet kihalásra ítélték.

A szerzet megszigorítására célzó törekvések nem voltak újak, amennyiben (attól eltekintve, hogy félezer év óta küzdenek az *observánsok*, kik a teljes szigort pártolják, a *conventuálisokkal*, kik enyhébb szabályok szerint élnek,) Rómában tíz év óta igyekeznek a ferenciek összes tagjait szigorú életmódra kötelezni.

Magyarországban azonban nem hitte senki, hogy a ferenceseknek több pápától megerősített rendi alkotmánya ellenére a szigorítást véghez vihessék. Még pedig annál kevésbé, mert a választott

generális és kormánytanács semmi szín alatt (még némi engedmények árán sem,) volt hajlandó elfogadni a Róma által dictált reformot.

Végre megunták a dolgot Rómában és (1897. őszén) egyszerűen elcsapták *Pármai Alajos* rendfőnököt és az egész (12 tagból álló) kormánytanácsot. Azután rendeletileg (az alapszabályok, igazság és méltányosság teljes mellőzésével) *kinevezték* generálisnak a thüringiai szent Erzsébetről címzett szerzetesrend eddigi provinciálisát *Lauer Alajost*, ki magára vállalta Róma akaratának foganatosítását. Sajnos, hogy a magyar szerzetesek közt is akadtak, kik segitenek neki.

Ez a középkorba való rendel-

kezés óriási visszatetszést szült Magyarországon, hol még a közönséges néposztály is megkívánja lelkészeitől a magasabb műveltséget és a tiszta öltözködést.

Hát még maguknál a szegény barátoknál mily rettenetes elkeseredést okozott a pápai rendelet!

A rendtagok a tulszigoru s művelt korszakba nem illő élet-szabályokat vonakodván elfogadni, tömegesen elhagyták a rendet.

A kanizsai zárdából azonnal kiléptek és petrinusokká lőnek:

Horváth István Honor,

Varga Ferencz Péter és

Takács Mihály Melchior.

A kilépések következtében néhány helyen a társházakat teljesen kiüríteniök, sőt a lelkészkesedés terén eddig elfogfált állomá-

saikat is elhagyniok kellett a ferencieknek.

Nith Norbert provinciális 1898. szeptember 17-én bejelenti báró Hornig Károly veszprémi püspöknek és Nagy-Kanizsa város tanácsának, hogy a kanizsai *plebánia vezetésétől visszalépni* kénytelenek. „A fájdalom metsző érzete nyilalja át szívemet, midőn ezt teszem“, — írja a provinciális, — „hisz a nagy-kanizsai posztó volt provinciám gyöngye és ékessége!“¹⁾

A kanizsai guardiánt *Weber János Vincét* felveszi petrinusnak a veszprémi püspök, magát pedig a magas képzettségű kedves modoru, kiváló prédikátort, a rend provinciálisát, *Nith Norbertet*,

¹⁾ Városi levéltár.

(addig is míg egyéniségéhez méltó helyet kaphat,) Kanizsa város megválasztja kórházi lelkésznek.

A provinciális és quardián azonban néhány rendtaggal együtt elhatározzák, hogy még egy évig itt maradnak, nehogy zavar álljon be a kanizsai plebánia vezetésében.

Most a provinciális viszi a quardián tisztjét, míg a házfőnök kápláni teendőket teljesít, mert kevesen vannak s másképp nem képesek a plebániái tennivalókat elvégezni.

Napjainkban elpusztulás útján állanak fekete reverendás barátaink, kik négyszáz éven keresztül jótékonyan folytak be városunk történetébe. Őszintén óhajt-

juk, hogy szomoru jelenükre szép
jövendő következzen!

Ezekután pedig e kicsi tanul-
mányt befejezzük a provincialis
gyönyörűen megírt lemondó leve-
lének¹⁾ utolsó szavaival:

„Különben legyen meg Isten
akarata!”

¹⁾ Városi levéltár.

TARTALOM:

A régi templom	10
Döghalál	11
Páter Ágostont fölakasztják . . .	12
A török kiűzi a szerzeteseket . . .	15
Török uralom	16
Jezsuiták	17
A kereszténység visszavivja Kanizsa várát	21
A ferencrend újra megtelepedik . .	22
Az ittmaradt törökök megtérítése .	24
Szentély építés	30
Új templom és zárda	33
A vár lerombolása	34
Toronyórak	40
Kripta	43
Harangok	46
Gyógyszertár	47

Könyvtár	48
Nemzetiségi viszálykodás	50
Alapítványok	52
A szegyenoszlop	54
Oltárok, szobrok, kápolnák építése	55
Új temető	58
Házfőnökök névsora	60
Törekvések a plebánia betöltése iránt	64
A rend megszigorítása és pusztu- lása	67

SAJTÓHIBÁK:

Lapszám	sor		kijavítva.
11	8	ápolásában	orvoslásában
19	3	keresztesek	keresztes
21	10	parare	parere
51	2	eregették el	eregették le.

